

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ НАСЛІДКИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З РЕОРГАНІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ДЯЧЕНКО Сергій Вікторович - старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національного університету Державної податкової служби України

В даній статті досліджено особливості припинення юридичного лица-суб'єкта ведення господарства шляхом його реорганізації. Систематизована розрозненна інформація стосовно здійснення реорганізації юридичних осіб шляхом злиття, приєднання, розділення, перетворення, виділу та здійснено аналіз правових норм, якими регулюються ці процедури.

Ключові слова: припинення, реорганізація, злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ.

В довідковій літературі реорганізація – це перебудова, перетворення, зміна структури, форми управління [1, с. 1025-1026].

Мета реорганізації – це диверсифікація діяльності, вихід на нові ринки, одержання доступу до ресурсів, створення концернів, холдингів. Але досягти поставлених цілей можна не лише на основі приєднання або злиття підприємств, а й в результаті придбання великого пакету корпоративних прав іншого суб'єкта господарювання (поглинання).

Стосовно видів реорганізації, з метою створення юридичної особи, Цивільний кодекс України у стст. 106-108 дав їм відповідне визначення. Натомість, щодо реорганізації як способу припинення юридичної особи є певні проблеми, оскільки чіткого визначення реорганізації як способу припинення суб'єкта господарювання ні ЦК України, ані інші нормативні акти не дають.

Слід погодитися з твердженням В.М.Кравчука [2, с. 435], який підкреслює,

що головний сенс реорганізації юридичної особи полягає у переході майна юридичної особи до інших юридичних осіб у порядку правонаступництва. За економічним змістом реорганізація – це спосіб консолідації або розподілу майна (бізнесу) учасниками юридичної особи на основі їх суб'єктивних інтересів, а з формально-юридичної сторони – це процес заміни осіб у майнових та інших правовідносинах у порядку універсального правонаступництва.

Ознаками реорганізації є:

- універсальне правонаступництво;
- зміна складу учасників і обсягу належних їм корпоративних прав реорганізованої юридичної особи;
- відсутність правового зв'язку між реорганізованою юридичною особою та юридичними особами, створеними внаслідок реорганізації;
- відсутність зобов'язальних відносин між правонаступником і реорганізованою юридичною особою [2, с. 234].

Реорганізація відбувається в одній із п'яти форм: злиття; приєднання; поділ; перетворення; виділ [5, ст. 109].

Згідно національних положень бухгалтерського обліку, під злиттям розуміють об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи або приєднанням підприємств до головного підприємства, в результаті якого власники підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою подальшого спільного

розподілу ризиків та вигід від об'єднання. Дане трактування нівелює відмінності між такими формами укрупнення, як приєднання та злиття.

В практичному сенсі під «злиттям» розуміють припинення діяльності двох або кількох підприємств як юридичних осіб та передачу належних їм майнових прав та зобов'язань до правонаступника, який створюється в результаті злиття. Бухгалтерські баланси таких підприємств консолідуються. «Приєднання» на практиці означає припинення діяльності одного підприємства як юридичної особи та передачу належних йому майнових прав та зобов'язань до іншого підприємства (правонаступника).

Таким чином, головна різниця між злиттям та приєднанням полягає в тому, що у випадку злиття підприємств всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі одного новоствореного підприємства, а у випадку приєднання – на балансі вже діючого на момент прийняття рішення про приєднання підприємства.

Внаслідок припинення шляхом передавання майна, прав та обов'язків правонаступниками можуть бути лише юридичні особи (будь-яких організаційно-правових форм). правонаступництво стосується усього майна, прав та обов'язків юридичної особи, в тому числі тих, які не були відомі (або зафіксовані) на час припинення. Під час реорганізації відбувається передання всього майна, прав та обов'язків. Особисті немайнові права юридичної особи (право на найменування, ділову репутацію та ін.) до правонаступників не переходять і припиняються [4, с. 14].

Правонаступництво відбувається лише щодо цивільних прав та обов'язків. Права та обов'язки, що виникають з трудових, соціальних, земельних, адміністративних, податкових правовідносин, до правонаступників не переходять і припиняються. Так, внаслідок поділу юридичної особи втрачають чинність ліцензії, державні акти про право постійного користування земельною ділянкою, видані припиненій юридичній особі. Це слід враховувати під час підготовки припинення юридичної особи. Іноді на-

явні в юридичної особи дозвільні документи коштують більше, ніж усі її активи [2, с. 645].

У разі реорганізації підприємства слід враховувати законодавчі передумови та вимоги:

1) порядок державної реєстрації (переєстрації) та ліквідації суб'єктів господарювання;

Перереєструвати підприємство потрібно в тому разі, якщо його реорганізація спричинюється до змін організаційно-правової форми, форми власності, назви юридичної особи.

2) вимоги антимонопольного законодавства;

3) вимоги щодо захисту інтересів кредиторів, власників, персоналу підприємства. Під час здійснення реорганізації (будь-яких з її форм) важливим є застосування таких заходів, які спрямовані на захист інтересів тих зацікавлених осіб товариства, що можуть постраждати від проведення цієї процедури. Наприклад, обов'язок акціонерного товариства здійснити оцінку та викуп акцій акціонерів, які голосували проти ухвалення рішення про реорганізацію. Оцінка та викуп акцій здійснюється відповідно до чинного законодавства України та внутрішніх нормативних документів товариства.

4) порядок емісії акцій (у разі реорганізації акціонерного товариства);

5) можливі екологічні, демографічні та інші наслідки локального масштабу.

Особа, що прийняла рішення про припинення суб'єкта господарювання у результаті його реорганізації, згідно законодавства зобов'язана здійснити дії, які переважно ідентичні діям при припиненні юридичної особи шляхом ліквідації.

1. негайно письмово повідомити про своє рішення орган, що здійснює державну реєстрацію, а саме той державний реєстратор, у якого перебуває реєстраційна справа суб'єкта, що припиняється. «Негайно» означає, що про таке рішення слід повідомити не пізніше, як на наступний робочий день

У разі припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання рішення щодо припинення юридичної особи підписується уповноваженими особами юридичної особи або юридичних осіб, що

припиняються, та юридичної особи- правонаступника [7].

Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення без розгляду документів, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи, повинен у день надходження до нього документів внести до Єдиного державного реєстру запис про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи та направити відповідне повідомлення органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування відомості про внесення такого запису [6].

Реєстрація рішення про припинення має важливі наслідки [8, с. 28]. З цього часу забороняється: проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, щодо якої прийнято рішення щодо припинення; внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо відомостей про відокремлені підрозділи; проведення державної реєстрації юридичної особи, засновником (учасником) якої є юридична особа, щодо якої прийнято рішення щодо припинення.

2. Призначити комісію з припинення. Комісія з припинення – це орган, покликаний практично здійснювати процедуру припинення юридичної особи. Законодавством не визначено необхідність згоди осіб, які залучаються до складу такої комісії. Виконання обов'язків члена комісії з припинення з точки зору трудового законодавства вважається переведенням на іншу роботу, а тому залучення до цієї комісії працівників юридичної особи можливе тільки за їх згодою. Залучення інших осіб, у тому числі засновників, стосується їх прав та обов'язків і допускаються вони за їх згодою.

Склад комісії з припинення погоджується з державним реєстратором. Засновники (учасники) юридичної особи або уповноважені ними орган чи особа не пізніше двох робочих днів з дати надходження до державного реєстратора рішення про припинення погоджують з державним реєстратором призначення комісії з припинення

(ліквідатора, ліквідаційної комісії тощо), порядок та строки ліквідації юридичної особи шляхом подання (надсилання рекомендованим листом) йому відповідного рішення. З огляду на такий короткий строк доцільно, щоб одночасно із прийняттям рішення про припинення юридичної особи вирішувалося питання про склад комісії з припинення, порядок та строки припинення.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня від дати надходження відповідного рішення вносить до Єдиного державного реєстру запис про призначення комісії з припинення (ліквідатора, ліквідаційної комісії тощо). Законом не передбачено підстав, за наявності яких державний реєстратор вправі відхилити кандидатуру члена комісії з припинення.

3. Встановити порядок і строки припинення юридичної особи. Дана вимога носить декларативний характер, оскільки порядок і строки припинення юридичної особи визначаються законом і повинні бути імперативними.

Після повідомлення державного реєстратора та призначення комісії усі повноваження щодо припинення продовжує виконувати комісія. Комісія публікує в друкованих засобах масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, повідомлення про припинення юридичної особи та про порядок і строк пред'явлення кредиторам вимог (не менше двох місяців з дня публікації повідомлення про припинення юридичної особи).

Комісія вживає усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляє їх про припинення юридичної особи. Письмове повідомлення про припинення надсилається кожному такому кредитору, незалежно від суми боргу. Виявлення інших кредиторів, які можуть мати вимоги до юридичної особи, здійснюється шляхом публікації повідомлення про припинення юридичної особи [4].

Комісія діє за рахунок коштів юридичної особи, що припиняється, якщо інші джерела фінансування не передбачені у рішенні про припинення.

Припинення юридичної особи може вплинути на виконання її зобов'язань перед кредиторами. Гарантією дотримання їх прав є можливість вимагати припинення зобов'язання або його дострокового виконання – на вибір кредитора. Така вимога повинна бути заявлена комісії з припинення упродовж строку для пред'явлення вимог кредиторів.

Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами (не менше двох місяців) та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу).

Передавальний акт та розподільчий баланс мають містити такі положення:

- перелік усіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється;
- найменування всіх її кредиторів та боржників;
- зобов'язання, щодо яких є заперечення.

У разі злиття чи приєднання передавальний акт повинен містити відомості про майно, права та обов'язки кожної юридичної особи, що припиняється, а також вартість майна, прав і обов'язків юридичної особи- правонаступника. На основі передавального акту складається баланс правонаступника. Показники цього балансу визначаються шляхом сумування однорідних статей балансу припинених юридичних осіб.

Передавальний акт підписується головою комісії з припинення юридичної особи і керівником виконавчого органу юридичної особи- правонаступника.

Розподільчий баланс повинен містити відомості про розподіл майна, прав і обов'язків (статей балансу) між правонаступниками у вартісному вигляді (по сумі). На основі розподільчого балансу складається акт про розподіл окремих статей балансу між правонаступниками, в якому наводяться дані про конкретне майно, що передається кожному правонаступнику, найменування кредиторів та боржників, підстави виникнення зобов'язань.

Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юри-

дичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення. Рішення приймається в загальному порядку. Передавальний акт у разі злиття або приєднання затверджується учасниками (загальними зборами учасників) усіх юридичних осіб, що беруть участь у припиненні (як тими, що припиняються, так і тими, які стають правонаступниками). Для розгляду питання про затвердження передавального акта можуть проводитися спільні засідання загальних зборів учасників.

Нотаріально посвідчені копії передавального акта та розподільчого балансу передаються в орган, який здійснює державну реєстрацію, за місцем державної реєстрації юридичної особи, що припиняється, а також в орган, який здійснює державну реєстрацію, за місцем державної реєстрації юридичної особи- правонаступника.

Порушення встановленого порядку припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення є підставою для відмови у внесенні до Єдиного державного реєстру запису про припинення юридичної особи та державній реєстрації створюваних юридичних осіб- правонаступників.

Якщо порушення порядку припинення юридичної особи виявлені після внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення, відповідальність за ці порушення може бути покладена на членів комісії з припинення. Порушення порядку припинення юридичної особи може бути підставою для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи- правонаступника внаслідок визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації через допущені при створенні юридичної особи порушення закону, які не можна усунути.

Створені в процесі реорганізації товариства набувають статусу правонаступника і до них переходять усі зобов'язання перед кредиторами. Також це стосується заборгованостей із сплати податків та обов'язкових зборів товариства, що реорганізується [7]. Так, пп. 196.1.7 ст. 196 Податкового кодексу України операції з реорганізації (злиття, перетворення) юридичних осіб не є об'єктом

АНОТАЦІЯ

В даній статті досліджено особливості припинення юридичної особи-суб'єкта господарювання шляхом його реорганізації. Систематизовано розрізнену інформацію щодо здійснення реорганізації юридичних осіб шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення, виділу та здійснено аналіз правових норм, якими регулюються ці процедури.

SUMMARY

The main features of the termination of the legal entity through its reorganization are investigated in this article. Fragmented information on the reorganization of legal entities by merger, acquisition, division, transformation, separation is systematized and legal rules on governing these procedures are also analysed by the author.

оподаткування. При цьому згідно з п. 198.5 ст. 198 і п. 199.6 ст. 199 Кодексу під час проведення операцій, передбачених пп. 196.1.7 ст. 196 Кодексу, не здійснюється ні визнання продажу за звичайними цінами товарів/ послуг, які фактично використовуються в операціях, що не є об'єктом оподаткування або звільняються від оподаткування відповідно до цього розділу, ні перерахунок сум податкового кредиту у зв'язку зі зміною частки використання товарів (послуг) в оподатковуваних і не оподатковуваних операціях.

Окрім закріплених на законодавчому рівні норм про реорганізацію, законодавство України вимагає також розміщення відомостей про порядок реорганізації та ліквідації товариства у внутрішніх нормативних документах цих товариств – установчих документах (для АТ, ТОВ – в статуті; для повного та командитного товариства – в установчому договорі). Установчі документи юридичних осіб, створених внаслідок припинення, повинні містити інформацію про правонаступництво.

Виходячи зі складності поняття «реорганізація юридичної особи», необхідно точно визначити його у ЦК України. Слід запровадити в українському законодавстві термін «поглинання», який застосовується із терміном «приєднання», але не регламентується українським законодавством і походить від перекладу з англійської «Acquisitios».

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ-Ірпінь: «Перун», 2003.
2. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодав-

ства та судової практики. – К.: Істина, 2008. – 720 с.

3. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний/ Альпина Бизнес Букс. – 2007. – 741 с.

4. Азаров Лев. Ліквідація та реорганізація підприємства. Питання оподаткування // Юстиніан. – 2003. – № 10. – С. 12-16.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року із змінами, внесеними згідно із Законом N 4416-VI (4416-17) від 21.02.2012 р.

6. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» № 755-IV від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 31-32.

7. Податковий кодекс України, Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI / Електронний ресурс <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

8. Ніцевич А., Лебедєв В. Особливості реорганізації юридичних осіб і суб'єктів господарювання в Україні. – Юргазета. – 2006. – № 21 (81). – С. 26-34.

9. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року № 1576-XII в редакції від 18.12.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

10. Наказ Міністерства фінансів України N 1588 від 09.12.2011 «Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів» Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2011 р. за № 1562/20300, Електронний ресурс <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi><http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>.